

Kerkük Hoyratlarında Nasihat Unsurlarının Değerlendirilmesi

Mohammed Ali SHAREEF
Kerkük Üniversitesi, Irak

Fatih YILMAZ
Tishk International University, Irak

Özet: Bu çalışmada; Kerkük sözlü halk edebiyatı türünü olan hoyratlarda nasihat unsurlarının incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda birinci bölümde kültürel ve tarihi değerlerin toplum üzerindeki etkisi hakkında bilgi ve konu ile ilgili literatür çalışması sunulmuştur. İkinci bölümde Irak Türkmen halkının dil ve tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Kerkük Türkmen sözlü halk edebiyatının, toplumun hayata bakış tarzını ve felsefesini yansıtan, duygu ve düşüncelerin edebî bir tarzla anlatıldığı, dörtlüklerden oluşan bir nazım türü olan hoyratlar ve bu hoyratların şekil ve yapı açısından çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir. Bununla birlikte Kerkük Türkmenlerinin gelenek ve göreneklerini, kültür, dil ve tarihlerini yaşatmak, nesilden nesile aktarmak için önemli bir edebî unsur olan hoyratların konu bakımından türleri hakkında bilgi sunulmuştur. Dördüncü bölümde araştırmada kullanılan nitel yöntem, araştırmanın evreni ve örnekleme ile ilgili bilgi sunulmuştur. Beşinci bölümde bulgular ve yorumlar kısmında nasihat ifade eden hoyratlar hakkında bilgi verilip, bu bağlamda derlenen kırk yedi hoyrat yorumlanmıştır. Altıncı bölümde sonuç olarak; Türkmen ruhunu, milli duygularını ve kültürlerini yansıtan hoyratlar eğitici, öğretici ve bilgilendirici yönüyle Türkmenlerin hayatlarının her aşamasında yer almaktadır. Bununla birlikte hoyratlar; özellikle milli birlik ve beraberliğin sağlanması, duygu ve düşüncelerin paylaşılması, gelenek ve göreneklerin yaşatılması ve nasihatlerle toplumun bilinçlendirilmesini sağlayan önemli bir tarihi sözlü edebiyat türüdür. Bu kapsamda hoyratların Türkmen toplumunun hayatındaki yerini ve önemini vurgulayarak, nasihat temalı hoyratların toplum üzerinde yansımalarının değerlendirmesi yapılmıştır. Bu çalışma ile kültür mirası hoyratların değerlerinin ve özelliklerinin gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Dil; Hoyrat; Kerkük; Kültür; Nasihat; Sözlü Edebiyat.

Giriş

Bir milletin birliği, beraberliği, sürekliliği ve başarısı adına, tarih zaman zaman tekerrür ederken, geçmişte edinilen tecrübe ve değerlerle yaklaşımlar milletleri daha güçlü kılar. Bu nedenle tarihlerini ve kültürlerini yaşatan toplumlar hem daha güçlü hem de daha başarılı olmuştur. Tarih ve kültürle zenginleşen edebiyat, bir toplumun kültürel, tarihi, sosyolojik, psikolojik ve manevi unsurlarını geçmişten geleceğe taşıyan yazılı veya sözlü milli bir değerdir. Edebiyat, geçmişte yaşanan olaylar, badireler ve kültürel gelenekler ile şekillenip çeşitlenmiştir. Aynı zamanda toplumun ortak tarih ve kültürü daima edebiyatın konusu olmuş, toplumlar ortak tarihlerini ve kültürlerini gelecek nesillere aktarmak için edebiyatı önemli bir yöntem olarak kullanmışlardır. Edebiyat ve tarih bir milletin geçmişten geleceğe uzanan kültürel kodları olup, bu kodlarla milletler hayatlarını

sürdürebilmiştir. Özellikle Kerkük Türkmenleri milletçe yaşadıkları sıkıntıları, acıları, var olma mücadelelerini, çözümlerini, beklentilerini, duygu ve düşüncelerini yazılı ve sözlü edebiyat çeşitleri ile paylaşarak toplumun her kesimine ve gelecek kuşaklara aktarmışlardır (Yılmaz, 2020).

Türklerin Irak'a ilk gelişleri Milâdî 674, Hicrî 54 tarihine uzanmaktadır. Emevîlerin Horasan ve Buhara fetihleri sonucunda sulh anlaşması yapılarak bir grup Türk askeri Emevîler ile birlikte gelerek Irak'ta Basra şehrine yerleşmişlerdir (Dakıku, 1970). Burada Emevîler döneminde İslâm ordusuna katılan Türk askerleri yetenekleri sayesinde orduda önemli görevler almışlardır. Abbasiler döneminde Türklerin Irak'a gelişleri daha artmıştır (Saatçi, 2003). Abbasiler döneminde Hilafet 'in Hassa ordusunda Hilafet merkezini korumak için Irak'ın güney, orta ve kuzey bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Aynı zamanda

Türkmenler için Samarra adında bir şehir kurulmuştur.1055 yılında Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in Irak'a girmesiyle bölgede Türklerin sayısı daha artmıştır. Selçuklulardan sonra Atabeylikler döneminde de Türk nüfusu artmıştır. Bununla beraber Erbil'de Beğtiginler Erbil Atabeyliği (1144-1232) ve Musul'da Musul Atabeyliği, Hamrin- Hanekin dolaylarında Türkmen İyvaki Beyliği, Kerkük'te Kıpçak Beyliği hüküm sürmüştür. Daha sonra Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine giren bu beylikler Irak Türkleri olarak 400 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır (Dakuklu, 1970). I. Dünya savaşından sonra Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Devleti Musul'a kadar geri çekilmek zorunda kalmış, fakat İngilizlerin antlaşma kurallarını çiğneyerek Musul'u işgal etmesi Irak Türkmenleri için karanlık bir dönemin başlangıcı olmuş ve birlik olarak işgale direnen Türkler ağır kayıplar vermiştir. İşgalden vazgeçmeyen İngilizlere karşı 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyet'i Musul ve Kerkük'ü bırakmamak için çok mücadele etmiş, fakat 1926 Ankara Antlaşması ile bu bölgelerden vazgeçmek zorunda kalmıştır (Bayatlı, 2009).

Türkiye'nin bölgeden çekilmesi ile Irak Türkmenleri için katliam, göç ve asimilasyon yılları başlamıştır. 1918'de Irak'ta İngiliz manda yönetimi kurulmuş, bu yönetimde Kerküklü bir bakan yer almış ve 1925 yılında hazırlanan anayasada okullarda ana dilde eğitim yapılması, halk arasında etnik farklılıkların gözetilmemesi kararları alınmıştır. 1931 yılında çıkarılan yasa ile Türklerin yaşadığı bölgelerde eğitim dilinin Türkçe olması kararlaştırıldıysa da 1936 yılında hükümetin değişmesiyle bu kararlar iptal edilmiştir. 1958'de Irak'ta kraliyet rejimi yerine cumhuriyet rejimi kurulmuş fakat 1959 yılında Kerkük Türkmenlerine karşı yapılan katliamda

Kerkük Türkmenleri büyük yaralar almıştır. Bu dönemlerde ihtilal hükümeti bölgenin Türklüğünü inkâr etmek, bu toplumun Türkiye ile olan tarihi ve kültürel bağlarını koparmak için "Türk" ve "Türkmen" kavramlarını ayırarak bölge halkını Türkmen olarak isimlendirmiştir. Bugün Irak Türkleri Türkmen ismini kullanmaya devam etmektedir. Bu etnik isim üzerinden yapılmaya çalışılan asimilasyon çabası sonuçsuz kalmıştır (Saatçi, 2014). 1970'li yıllarda Baas döneminde Türk kimliği asimile edilmeye çalışılmış, bu yönde Türkmenleri Araplaştırma politikası uygulanmıştır (Eroğlu, 2009). Bunun sonucunda okullarda Arap dili kullanılmaya başlanmış, Türkmenler Kerkük'ten zorunlu göçe zorlanmış ve özellikle Kerkük'e Arap ve Kürt etnik kökenli halk yerleştirilmiştir. 1980'li yıllarda Saddam döneminde asimile politikası devam etmiş, Arap halkın Kerkük'e göçü desteklenmiştir. Bu dönemlerde çok büyük sürgün ve zulümler yaşayan Türkmenler 1991 yılında Körfez Savaşı sırasında Şiiler ve Kürtlerle birlikte halk ayaklanmasına katıldılar, fakat kanlı bir şekilde bastırılan ayaklanma sonunda Türkmenlerin çoğu Türkiye ve İran'a göç etmek zorunda kaldılar. Körfez Savaşı sonunda Amerika tarafından koruma altına alınan Türkmenler özgürlüklerine kavuştular. Özellikle Kerkük'te Türkçe eğitim veren okullar açıp, gazete, radyo ve televizyon yayınları başlattılar (Pamukçu, 2012). Fakat son dönemlerde İşid saldırılarıyla Türkmenler yaşadıkları topraklardan ayrılıp Irak'ın güney kesimlerine göç etmek zorunda kalmışlardır (Saatçi, 2015).

Kerkük Türkmen toplumu karşılaştıkları ırkçı ve asimile politikalara rağmen kendi kültür ve medeniyetlerini devam ettirme konusunda, özellikle kendi dillerini, edebiyatlarını ve geleneklerini nesilden

nesile aktarmaya ve yaşatmaya çalışmışlardır (Saatçi, 2003).

Irak coğrafyasında Türkmenler üçüncü büyük etnik grup olmasına rağmen dilleri resmi dil olarak kabul edilmemiş, bölgesel dil sınıfında yer almıştır. Irak Türkmen Türkçesi Doğu Oğuz gurubunun güney kanadında yer almakta olup, kendine özgü ses ve şekil özellikleri ile birlikte pek çok eski Türkçe unsurları da yaşatmaktadır. Oğuz Türkçesinin Irak varyantları Telafer'den Bağdat'ın güneydoğusundaki Bedre bölgesine kadar olan alan içinde, ülkenin kuzeydoğusunda ve merkez bölgelerinde özellikle Kerkük'te dağınık olarak konuşulmaktadır (Eker, 2008).

Osmanlıdan sonra halkın Latin alfabesi kullanması Irak hükümetlerince engellenmeye çalışılsa da halk yazı dili olarak Latin harfleriyle Türkçe, konuşma dili olarak Azerbaycan Türkçesi ağızları kullanmıştır (Saatçi, 2014). Dil, bir toplumun tarihinin, kültürünün, medeniyetinin, milli birlik ve beraberliğinin sürekliliği için en önemli unsurlardan biridir. Bu nedenle dil birliği adına Türkçe eğitim Irak Türkmen topluluğu adına çok önemli bir kazanımdır.

Irak Türkmenlerinin bu coğrafyadaki en önemli ve en büyük sehri Kerkük, yazılı ve sözlü edebiyatın sembol şehri konumundadır. Kerkük'ün bu statüsünden dolayı ırkçı politikaların sonucu olarak Irak hükümetlerince Kerkük'ün il sınırları değiştirilmiş, memurlar sık sık Kerkük dışına sürülmüş, dışardan Arap ve Kürt etnik kökenli halk Kerkük'e yerleştirilmiştir. Kerkük Türkmenleri'nin yaşadığı trajik olaylar ve milli birlik mücadelesi kültürel ve edebi eserlerine de yansımıştır. Özellikle halkın yaşam tarzını, Kerkük sevgisini, yaşadıkları acıları, milli şuur bilincini, sevgilerini,

dertlerini, kederlerini, inançlarını, dostluklarını, nasihatlarını, talihsizliklerini, üzüntülerini ve mutluluklarını hoyrat ve mâni gibi sözlü edebi eserlerde yaşatmışlardır (Terzibaşı, 1975:22-23).

Geçmişten bugüne mâni söyleme geleneği Anadolu'da olduğu gibi Irak Türkmenleri arasında da yaygındır. Özellikle Irak Türkmenleri son bir asırda mâni tarzını bilhassa hoyratı (kesik mâni), kendi iç dünyalarının, günlük ve sosyal hayatlarının, dünya görüşlerinin en önemli edebi ifade vasıtası haline getirmişlerdir (Terzibaşı, 1975; Tuzlu, 2014; Paşayev,1998)

Kerküklü Abdulhakim Mustafa Rejioğlu hoyratı şu şekilde ifade etmektedir: “Kerkük'ün sesi bu. Bu ses ruhumuzun amentüsü. Bu ses dertlerimizin dermanı. Bu ses yüreklerimizin şifasıdır” (Rejioğlu, 1963:38).

Türkmen sözlü edebiyatın en önemli unsuru olan hoyrat nazım biçimi şiirin temel yapısını oluşturmuştur (Saatçi, 2012). Hoyrat nazım biçimi özellikle Kerkük ve çevresinde zamanla çok gelişmiş; aşk, gurbet, hasret, vatan sevgisi, hikmet, mizah, hiciv gibi konularla zenginleşmiştir (Terzibaşı, 1975; Paşayev 1998; Saatçi, 1996).

Türkmen edebiyatı ile ilgili yaptığı araştırmalar ile tanınan Ata Terzibaşı, hoyratları şu şekilde tanımlamıştır: “Hoyrat, Horyat, Koyrat ve Koryat adı verilen ve yazarları pek belli olmayan cinaslı dörtlükler, halk edebiyatı ve musikinin en ince ve güzel örneğini teşkil eden bir çeşit düzme nağme şeklidir” (Terzibaşı, 1973:22-23).

Türkmenlerin yaşamlarının her alanında önemli bir yeri olan hoyratlar sözlü geleneğin en önemli ürünlerindedir. Şairler hem kendine hem halkına yol

göstermek ve umut aşlamak için hoyratlara başvurmuş ve milletinin kaderinin öyküsünü kısa mısralarla ifade etmiştir. Bir milletin veya bireyin en temel hakkı hayattır, yaşamaktır. Irak Türkmenleri de bu kaygıyı, dil ve kültür mirasları hoyratlar ile yaşatmaya çalışmışlar ve çalışmaktadırlar (Saatçi, 1996).

Hoyratlar toplumun yaşadığı trajedileri, kederleri ve acıları, sitemleri, beklentileri, sevinçleri, hüznüleri, özlemleri, dini, milli ve manevi duyguları, nasihatleri kısacası hayata dair her türlü duygu ve düşünceyi hisli bir şekilde ifade etmektedir. Bu sayede yaşanmış tarih ve duygular kuşaktan kuşağa aktarılabilir (Terzibaşı, 1973).

Kerkük Hoyratları, Irak Türkmenlerinin tarih boyunca yaşanmışlıklarını, tecrübelerini, üzüntülerini, sevinçlerini ve dertlerini konu edinen cinaslı özlü dörtlüklerden oluşmaktadır. Türkmen toplumunun inancı, değerleri, milli mücadeleleri, kültürü başta olmak üzere hoyratlarda aşk, sevgi, acı, hasret gibi bireysel konular işlenmiştir. Bunların yanında feleğe sitem, dostluk, hikmet, nasihat gibi konular da büyük bir anlam derinliği ve milli kültür renkleriyle yoğrularak ele alınmıştır. Hoyratların bugün bile önemini kaybetmemesinde doğallığı, düşünce zenginliğiyle beslenmiş mısralarında halkın kendi gerçekliğini, yaşamını ve kültürünü bulması ve bütün bunları çeşitli konular altında ele alması yatmaktadır (Paşayev, 1998).

Mahdi (2010), “Kerkük Hoyratları ve İcrası” adlı eserinde Ata Terzibaşı'nın 3 ciltlik “Kerkük Hoyratları ve Manileri” adlı kitabındaki anonim cinaslı hoyratları incelemesi sonucunda 18 konu tespit ettiğini ifade etmektedir. Bunlar: Milli Hoyratlar, Dinî

(inançla ilgili) Hoyratlar, Hikemî Hoyratlar, Sitem ve Şikâyet Hoyratları, Zaman ve Felekten Şikâyet Hoyratları, Sevgiliden ve Aşkdan Şikâyet Hoyratları, Vatan Sevgisini İfade Eden Hoyratlar, Yiğitlik ve Kahramanlık Hoyratları, Talihsizlik ve Çaresizliği İfade Eden Hoyratlar, Keder ve Hüzün İfade Eden Hoyratlar, Aşk ve Sevgi Hoyratları, Yalvarışı İfade Eden Hoyratlar, Öğüt Hoyratları, Özlemi ve Ayrılığı İfade Eden Hoyratlar, Dilek ve Temenni Hoyratları, Dua Hoyratları, Beddua Hoyratları, Pişmanlığı İfade Eden Hoyratlar, Dostluğu İfade Eden Hoyratlar, Vefasızlığı İfade Eden Hoyratlar.

Yöntem

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada veriler nitel araştırma kapsamında, doküman taraması yöntemiyle derlenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak muhteva yönünden bulgulara ulaşılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmanın evreni tarih, kültür, duygu ve düşünceleri kuşaktan kuşağa aktaran Kerkük Türkmenlerine ait edebî sanat eseri hoyratlardan nasihat temalı hoyratlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte çalışmanın örnekleme ise belirlenen nasihat temalı kırk yedi hoyrattan oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada Kerkük Türkmenlerinin kültürel değeri hoyratlar hakkında kapsamlı bir literatür araştırması yapılmıştır. Öncelikle Dakuklu (1970); “Irak Türkmenleri Dilleri, Tarihleri ve Edebiyatları” eserinde; Orta Asya'dan gelerek Irak topraklarına yerleşen Türkmenlerin kronolojik tarihi ve yazı dili ve konuşma dili üzerindeki baskıları ve yaptırımları, sözlü ve yazılı edebi türleri incelemiştir. Kerküklü

ünlü edebiyatçı Terzibaşı; “Kerkük Hoyratları ve Manileri” adlı yapıtında hoyratlar ve maniler hakkında kapsamlı bir derleme ve bu derlemenin analizini incelemiştir (Terzibaşı, 1975). Saatçi (2003) “Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri” adlı çalışmasında Irak’ta yaşayan Türkmenlerin tarihine ve özellikle trajedilerle dolu yakın tarihine ışık tutmaktadır. Mahdi (2010), “Kerkük Hoyratları ve İcrası” adlı çalışmasında; hoyratın edebi açıdan, biçimlerine ve konularına göre türlerini ve diğer edebiyat türleri ile ilişkisini, hoyratların icra ortamlarını, müzikal yapısını, işlevlerini ve olaylara dayanan hoyrat hikayelerini incelemiştir. Saatçi (2012;2014) “Irak Türkleri Dil Bibliyografisi” çalışmasında Türkmen dilinin köken, yapısı ve bibliyografisini sunmuştur. Ayrıca Kerkük Hoyrat ve Manilerinde “Yurt Sevgisi” adlı yapıtında konu olarak vatan sevgisi ve milli duygular içeren hoyrat ve manileri derleyerek analiz yapmıştır. Tuzlu (2014), “Irak Türkmen Sözlü Halk Edebiyatında Hoyratın Edebi ve Musiki Yapısı” adlı eserinde hoyratlar hakkında yapılan bilimsel çalışmalar hoyratın musiki ve edebi yapılan tanımları

ve etimolojisi incelenmiştir. Bu bağlamda araştırmada Sarıkahya, (2006) tarafından derlenen nasihat ifade eden hoyratlar ve anlamları incelenerek değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Hoyratlar muhteva yönünden değişik konular içermektedir. Bu konular ya toplumla ilgili genel duygu ve düşünceleri ya da bireysel duygu ve his dünyasını kapsamaktadır. Özellikle toplumun her kesimine hitap eden nasihat içeren hoyratlar, söyleyenlerin tecrübelerine dayanarak kimi zaman atasözleri ve deyimlerle de zenginleştirilerek evrensel değerlerin öğretilmesinde önemli bir metot olmuştur. Bazı hoyratlar direkt nasihat verirken bazıları da dolaylı olarak mecazi anlatımla nasihat olgusunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu tür hoyratlarda insanın başına gelebilecek türlü olaylar aktarılırken, kötü ve zor durumlara düşmemek için, ya da düşülmüşse kurtulmak için yol ve yöntemler anlatılır (Mahdi, 2010).

Tablo 1.

Nasihat ifade eden hoyratlar ve açıklamaları

Hoyrat	Açıklama
1. Haddini bil sözleşme Kim üst olsa güleşme Bir el polat olursa Ham elden pençeleşme. (Hicri Dede)	Hicri Dede’ye ait bu hoyratta: “Seviyesinin, gücünün üstünde kişilerle kavga edilmemesi, haddinin bilinmesi” tavsiye edilmektedir.
2. Göğde yıldız mizan var Yerde lali mercan var Yerisen dikkat eyle Ayağ altta çok can var. (Hicri Dede)	Hicri Dede’ye ait bu hoyratta: “Ataya, büyüklere ve toprak altındaki canlılara, şehitlere saygılı olunması” öğütlenmektedir.
3. Sağ kimse can yâridir Cevher hazne varıdır	Bu hoyratta: “Mert kişinin kötülüğe karşı iyilik yapması” nasihat edilmektedir.

	Kötülüğe karşı eyliğ Mert yiğidin karıdır. (Hicri Dede)	
4.	Her merde hüner gerek Saya salsın er gere Güvenme evladıvdan Zatıvda, cevher gerek. (Hicri Dede)	Bu hoyratta: “Evlat dahi olsa güvenilmemesi ve başkasına muhtaç olunmaması için cevherin, hünerin insanın kendinde olması” öğütlenmektedir.
5.	Ayağa bak, başa bak Oynayan göz kaşa bak Nakşa bakma gözlerim Nakş eden nakkaşa bak. (Hicri Dede)	Bu hoyratta: “Esere değil, eseri meydana getiren sanatkâra bakılması, her şeyin hakiki sahibinin görülmesi” öğütlenmektedir.
6.	Bilmirem benim nemdi Gözüm dolu nem nemdi Yoldaşın na ehl olsa Cennet de cehennemdi. (Hicri Dede)	Bu hoyratta: “İnsana iyi arkadaş seçmesi gerektiği öğütlenmektedir. Eğer arkadaşın, yoldaşın iyi değilse cenneti de sana cehennem yapar. Bu nedenle arkadaşlıkların iyi seçilmesi, iyi arkadaşlarla birlikte olunması” nasihat edilmektedir.
7.	Civanım gül ağlama Aç gözleriv bağlama Gün gelir bu da geçer Zamana bel bağlama. (Nazım Refik)	Bu hoyratta: “Zamana bel bağlama, diyerek zamanın geçiciliği üzerinde durulmaktadır. Her şey gibi zamanın da fani olduğu, bunun için ona bel bağlanmaması gerektiği” öğütlenmektedir.
8.	İyi sat harap alma Her geldi söze kanma Biriye den açız olsan Aybın üzüne çalma. (Mustafa Gökkaya)	Bu hoyratta: “İyi insan olunması, kötülük bile görülse insanların hatalarını yüzlerine söylenmemesi” öğütlenmektedir.
9.	İyi çalış bişesen Ne semiz ol şişesen Eyligiv başa kakma Neki mahcup düşesen. (Mustafa Gökkaya)	Şair, bu hoyratta: “Yapılan iyiliklerin unutulup, başa kakılmaması ve bu nedenle insanlara karşı mahcup olunmaması” öğütlenmektedir.
10.	Demir tavunda gerek Sıcağ değerek Tuz ekersev ne çıkar İgid ol sen şakar ek. (Mustafa Gökkaya)	Şair bu hoyratta: “Tuz ekersen ne biçebilirsin, akıllı ol, ekin ek diyerek her işin zamanında yapılmasını, duruma ve ortama göre uygun akıllıca davranılmasını” nasihat etmektedir.
11.	Baş mennen Kılıç sennen baş mennen Yurda hizmetten kaçmam Gitse de bu baş mennen. (Reşit Ali Dakuklu)	Bu hoyratta: “Başından da olacağını bilsen yurda hizmet etmekten kaçınmamalısın” diyen şair, yurda hizmetin önemini öğütlenmektedir.

<p>12. Su alı Yürek coşar su alı Hal ehli haldan bili Hiç sormadan sualı. (Reşit Ali Dakuklu)</p>	<p>Bu hoyratta şair: “Hal ehli olunmasını, karşındaki insanın halini, durumunu ona sormadan anlamasını” nasihat etmektedir (URL,1).</p>
<p>13. Seher fecri sadıktır Bülbül güle aşıktır Hep kapılar bağlansa Tövbe kapısı açıktır. (Osman Mazlum)</p>	<p>Bu hoyratta şair: “Ne kadar günahkâr olsan da tövbe etmeyi unutma. Bütün kapılar yüzüne kapansa da tövbe kapısının her zaman sonuna kadar açık olduğunu bilmelisin” diyerek nasihatte bulunmaktadır.</p>
<p>14. Vefalı ara Gördü vefalı ara Evvel özüv vefi ol Sonra vefalı ara. (Osman Mazlum)</p>	<p>Bu hoyratta şair: “Önce kendin vefalı olmalısın, sonra başkasında vefa aramalısın” demektedir. Çünkü insanoğlu hataları hep başkasında görmeye meyillidir. Genellikle kendisinde hata görmek istemez. Şair de bunu bildiği için başkasından vefa bekliyorsan “önce kendin vefalı olmalısın” diyerek vefalı olmayı öğütlemektedir.</p>
<p>15. Ey köylü, köyünü değışme şehre Başını elinle sokma gam kahre Yerinde malumsun olma bî behre Memleket hayatı beladır horuz Masrafı teklifi kabadır horuz. (Osman Mazlum)</p>	<p>Şair köylülere seslenerek “köyünde kal, şehre göçme, çünkü şehirde masraf çoktur. Kendi yerinde malumsun herkes seni bilir. Ancak şehre gidince unutulacak, kendini kabul ettiremeyeceksin.” diyerek evini barkını terk etmemesini tavsiye etmektedir.</p>
<p>16. Ölürsün Çalış alim olsun Ahiretçin böyle koş Sanki yarın ölürsün. (Osman Mazlum)</p>	<p>Bu hoyratta: “Dünya için çok çalışmalısın, fakat sanki yarın ölecekmişsin gibi ahiret için de çalışmalısın” şeklinde nasihat verilmektedir.</p>
<p>17. Sevabı Sev toprağı sev abı Miskin yetim okşayan Kazanır hac sevabı. (Osman Mazlum)</p>	<p>Bu hoyratta şair: “Miskine yani fakire, yetime sahip çık ki hac sevabı kazanasın” diyerek sosyal hayatta yardımlaşmanın önemine vurgu yapmaktadır. Yetim ve fakirlere sahip çıkmak çok önemlidir, çünkü sahip çıkılmayan fakir ve yetimler hataya düşebilir, suç işleyebilir, art niyetli insanların elinde kötü alışkanlıklar kazanarak topluma zararlı bireyler haline gelebilir. Bunun çaresi de böyle insanlara sahip çıkmaktır.</p>

18.	Yaya gönül Oktan dön yaya gönül Hak yolu varken malın Satma dünyaya gönül. (Osman Mazlum)	Bu hoyratta şair: “Malını hak yoluna harcamalısın, dünyaya tamah etmeyip, ahiretini dünyaya satmamalısın” diyerek öğüt vermektedir.
19.	Seher oldu gülüm sen Hayatım sevgilim sen Hayr huvah ol gönül yap Sakın etme zulüm sen. (Osman Mazlum)	Bu hoyratta şair: “Sakın kimseye zulmetme, kimsenin gönlünü yıkma hayırhah olmalısın, insanlara iyi, güzel, doğru tavsiyelerde bulunmalısın, gönül yapanlardan olmalısın” tavsiyesinde bulunmaktadır.
20.	Seherin serabı var Süzülmüş şarabı var Dünyada gafil olma Ahiret hesabı var. (Osman Mazlum)	Bu hoyratta şair: “Bu dünyada gafil olarak yaşamamalısın, yaptıklarına ve söylediklerine dikkat etmelisin. Her şeyin hesabının verileceği ahireti unutmamalısın” diyerek nasihatte bulunmaktadır.
21.	Ev kazan Kış yaz ister ev kazan Burda salih amel yap Cennete git ev kazan. (Osman Mazlum)	Bu hoyratta: “Ey insanoğlu! Cenneti mekân eylemenin yolu bu dünyada salih ameller işlemektir. Ancak burada salih amel işlersen cennete gidebilirsin” öğütlenmektedir.
22.	Kerkük’ün altı kule Al kitap git okula Hakkın yüzü gülümser Emrini tutan kula. (Osman Mazlum)	Bu hoyratta şair: “Allah’ı sevdiği kullarından olmak istiyorsan; okumalısın ve Allah’ın emirlerini yerine getirmelisin” diyerek nasihat etmektedir.
23.	Ver meze gönül İçtim ver meze gönül Sen de merhaba deme Selam vermeze gönül. (Osman Mazlum)	İnsan için hayattaki en önemli şey, güzel ahlaki özelliklere, hasletlere sahip olmaktır. İnsanlara gülümsemek, selam vermek bunlardan bazılarıdır. Şair de bu hoyratta; “selam vermeyene sen de merhaba deme” diyerek selam vermenin önemini vurgulamaktadır.
24.	Dama girme Karanlık dama girme Uyma eller sözüne Aldanma dama girme. (Osman Mazlum)	Şair bu hoyratta: “Başkalarının her sözüne inanarak, aldanarak yanlış işler yapmamalısın, kötü sonuçlarıyla karşılaşabilirsin” şeklinde öğüt vermektedir.
25.	Üz ağ gider Yar bizden uzağ gider Namerde baş eğmeyen Ölse de düz ağ gider. (C. İ. Mehmet Sait)	Bu hoyratta şair: “Namert insanlara baş eğmemelisin, doğru yoldan şaşmamalısın, bu uğurda öldürülse dahi başın dik alnın ak gidersin” şeklinde tavsiyede bulunmaktadır.
26.	Zafer eyler Çalışan zafer eyler Yuhudaki aslana	Bu hoyratta çalışmayı öğütleyen şair, “çalışmalısın, çalışan daima kazanır, zira çalışkan, küçücük karınca bile uykudaki aslanı yenebilir” tavsiyesinde bulunmaktadır.

Karıncı zafer eyler. (C. İ. Mehmet Sait)	
27. Bir de var Yolu keser bir davar Mala, hüsne güvenme Ölüm kapsı bir de var. (S. S. Demirci Erbilli)	Bu hoyratta şair: “Ey insanoğlu, malına ve güzelliğine güvenme! Çünkü bunlar fanidir, geçicidir, kabir kapısına kadardır. İhtiyarlayınca güzellik, ölünce ne mal ne de mülk kalır” diyerek nasihat vermektedir.
28. Men sana inan dedim Her ne dediv can dedim Demedim git ya da yan Dost uğruna yan dedim. (M. İ. Hat. Kerküklü)	Şair bu hoyratta şair: “Dost, iyi günde değil kötü günde anlaşılır. Dar zamanlarda dostunun yardımına koşan insan gerçek dosttur. Dosta vefa, ona sahip çıkma bu günlerde belli olur. Bu nedenle dostuna karşı vefalı olmalısın, her daim onun yanında olmalısın” tavsiyesinde bulunmaktadır.
29. Budu yardım Bıçaktan budu yardım Düşen dostu kaldırağ Doğrudan budu yardım. (Kemal Latif Erbilli)	Şair bu hoyratta: “Düşen dostunu kaldırmalısın, ona yardım etmelisin” şeklinde nasihat etmektedir.
30. Bu ter gider Alınmnan bu ter gider Güvenme bu dünyaya Gün gelir biter gider. (Kemal Latif Erbilli)	Bu hoyratta: “Bu dünya fanidir, onun için bu dünyaya güvenmemelisin, gönül vermemelisin” şeklinde öğüt verilmektedir.
31. Derde çar Doktor da var derde çar Kınama meni dostum Çünkü derdi dert açar. (Ekrem Sabır Kerküklü)	Bu hoyratta şair: “Kimseyi kınamamalısın, kınadığın bir gün başına gelebilir. Bir dert başka bir derdi açabilir” diyerek nasihat etmektedir.
32. Kazanı Koy ocağa kazanı Bağına bağvan olan Ne ekerse kazanı. (Musa Baktaş Şehitzade)	Şair bu hoyratta: “Ne ekersen onu biçersin, çok çalışan kazanır. Sen de çok çalışmalısın ki kazanasın” şeklinde nasihat etmektedir.
33. Yara yara İğit ol yara yara Yurda hain çıkanın Ez başın yara yara. (Adnan Süleyman Koç)	Şair: “Sakın hain olma! Yiğit, vatanına bağlı, sadık bir birey olmalısın. Vatanına milletine sahip çıkmalısın” diyerek nasihat vermektedir.
34. Bakışiva Yar kurban bakışiva Yurdu cennet istersev Erken kalk bak işive. (Adnan Süleyman Koç)	Bu hoyratta şair: “Bakarsan bağ olur bakmazsan dağ olur, erken kalkan yol alır, atasözlerinde belirtildiği gibi evini ve yurdunu cennet bahçelerine çevirmek istiyorsan, erken kalkmalısın, işine bakmalısın ve çok çalışmalısın” şeklinde öğüt vermektedir.

<p>35. Yara dağın Gösterin yara dağın Elini ver elime Bir şadlığ yaradağın. (Recep Hasan Ali)</p>	<p>Şair bu hoyratta: “Birlikten kuvvet doğar, bir elin nesi var, iki elin sesi var atasözlerinde vurgulandığı gibi el ele verip, birlikte hareket edilmesi gerektiğini” öğütlemektedir.</p>
<p>36. Kalan narı Kupartma kalan narı Sürüden geri kalma Kurtlar yer kalannarı. (Cebbar Ali Tazeli)</p>	<p>Bu hoyratta şair: “Toplum içinde ayrı kalmamalısın, halkın içinde halkla birlikte olmalısın ki kötülüklerden korunabilesin” öğüdünü vermektedir.</p>
<p>37. Var günü Her gecenin var günü Deme devran benimdi Düşkünün de var günü. (Cebbar Ali Tazeli)</p>	<p>Bu hoyratta: “Keser döner, sap döner, gün döner, hesap döner atasözünde vurgulandığı gibi; bugün zenginim, güçlüyüm, varlıklıyım dememelisin, düşkünün ezip, zulmetmemelisin. Gün olur her şey tersine dönebilir” şeklinde nasihat edilmektedir.</p>
<p>38. Kanamaz Vaht çattı kıl namaz Çoban çoban olursa Sürüye can olursa Kuzu burunu kanamaz. (Kevser Saki Bağvan)</p>	<p>Bu hoyratta şair: “Emanete sahip çıkmalısın, işini güzel yapmalısın” diyerek öğüt vermektedir.</p>
<p>39. Ara yerde Kav olma ara yerde Gökten aş çörek yağmaz Rızkını ara yerde. (Rıza Çolakoğlu)</p>	<p>Bu hoyratta şair: “Başkalarından yardım beklemek yerine kendin çalışıp kazanmalısın. Rızkını kazanmak için gayret etmeli, kimseye muhtaç olmamalısın” şeklinde öğüt vermektedir.</p>
<p>40. Soy ara Akıl ara soy ara Aca ekmek ver yara Susuz ver su yara. (Rıza Çolakoğlu)</p>	<p>Şair bu hoyratta: “Fakir, aç, susuz kimselere yardım etmelisin, dertlerine derman olmalısın, yaralarını sarmalısın” diyerek nasihat etmektedir.</p>
<p>41. Suç alını Kuyudan su çalını Sevap baş yüksek eder Lekeler suç alını. (Adnan Kasapoğlu)</p>	<p>Şair bu hoyratta: “İyilik yap, sevap işle ki başın dik ve alnın açık olsun. Kötülük yapma, suç işleme ki alnın lekelenmesin. Zira elbise lekese çıkar ama alnın lekese çıkmaz” diyerek nasihat etmektedir.</p>
<p>42. Yad ayağ Ya senet ol ya dayağ Uğrunda tök kanıvı Kurban eyle canıvı Lekeler vatanıvı Koyma basın yad ayağ. (Adnan Kasapoğlu)</p>	<p>Şair bu hoyratta: “Vatanın için canını ver, uğrunda kanını dök, bir karış toprağına dahi düşman ayağını bastırma ki vatan toprağına leke sürmesin” diyerek öğüt vermektedir.</p>

43. Pir çağırır hudasın Zalim çeke cezasın Her kim yuva dağıtsa Hak dağıdır yuvasın. (Mehmet Bayramoğlu)	Şair bu hoyratta: “Yuva yıkanın yuvası olmaz sözünde vurgulandığı gibi, kimsenin yuvasını dağıtma ki Allah da senin yuvanı dağıtmasın” şeklinde nasihat etmektedir.
44. Gün ahtı Gece vaydı gün ahtı Kırma yetim gevlini Gevil kırmak günahı. (K. Mehmet Dervişoğlu)	Şair bu hoyratta: “Yetimin gönlünü kırmamalısın, çünkü yetim gönlü kırmak günahıdır” şeklinde nasihat etmektedir.
45. İman iste Allah’tan iman iste Bu canım sana kurban Bes özü iman iste. (S. Behlül Ali Karaaltun)	Şair bu hoyratta: “Her şeyden önce iman sahibi olmalısın, Allah’tan hakikî iman talep etmelisin” şeklinde nasihat etmektedir.
46. Aranmaz cevher sütte Atır yoktu nergiste Öz yerin tanımayan Küçük düşer mecliste. (Ali Marufoğlu)	Şair bu hoyratta: “Kalabalık meclislerde konuşmalarında ve hareketlerinde doğru, ölçülü olmalısın, aksi takdirde küçük düşersin” şeklinde nasihat vermektedir.
47. Arka çıkmaz Alçak su arka çıkmaz Bir fakir dögülürse Hiç kimse arka çıkmaz. (M. Fazıl Yunus Kene)	Şair bu hoyratta: “Toplumda fakir, kimsesiz kişilere sahip çıkmalısın, korumalısın, zira fakirin destekleyeni az olur” şeklinde nasihat etmektedir.

Türkmen edebiyatını ve folklorunu edebî bir üslupla yansıtan hoyratlar muhteva yönüyle nasihat veren niteliklerle kuşakların yetişmesi, öz değerlerini tanıması ve benimsemesinde önemli bir edebî ve sosyal yapıttır. “Hoyrat ve maniler, canlı şiir tarihidir. Onlar Irak-Türkmen folklorunu yaratıp yaşatanların dününü, bugününü, yarınını yansıtmaktadır” (Paşayev,1998). Kerkük hoyratları, toplumun tecrübe ve yaşamışlıklarını zaman zaman iktibas sanatı ile atasözleri ve deyimlerle birlikte aktarmaktadır. Özellikle öğüt veren atasözleri ve deyimlere benzeyen özlü sözlere hoyratlarda sıkça rastlanmaktadır (Yılmaz, 2020).

Nasihat içeren hoyratlar muhteva yönünden hikemî hoyratlara benzemektedir. Ancak nasihat

hoyratlarında yalnızca öğüt vermek amacı görülürken hikemî hoyratlarda yaratılan alemin sınırlarına dair konular da işlenmektedir. Nasihat hoyratları ile insanın başına gelebilecek iyi kötü durumlar hakkında hem bilgi verilir ve insanlar uyarılır. Aslında, yeryüzünde misafir olarak bulunuruz, doğal çevremizle ilişkiye gireriz ve sosyal yaşam algımız kişisel yaşamımızla doğrudan ilişkilidir (Yıldız, 2019). Hoyratlar yanlışa düşmemek için ya da düşülmüşse kurtulmak için kullanılabilir.

Irak Türkmenleri özellikle son yüzyılda katliamlar, sürgünler ve asimilasyon baskısı altında kalmışlar ve bu atmosferde hoyratlarla milli mücadelelerini ve yurt sevgilerini anlatmışlar ve gelecek kuşaklara aktarmışlardır. Aynı zamanda tarihlerini ve yurt

sevgilerini anlatan bu hoyratların dışında manevi duygularını, inançlarını, dualarını, aşklarını, sevgilerini, dertlerini, kederlerini, sevinçlerini, nasihatlarını da hoyratlarla toplumun her kesiminde her türlü toplumsal olguda anlatmışlardır. Türkmen toplumunda bir şairin yeteneği duygu ve düşüncelerin zengin mozağının yansıdığı hoyratlarla ölçülmektedir. Azerbaycan asıllı yazar Resul Rıza Kerkük hoyratlarını “Kerkük hoyratları ve manileri öyle sanat abidesidir ki hassas kulak, onlarda, kalbimize, munis olan çok şey duyar, hassas yürek bu nadir incileri yaradan halkın dehasına derin müntedarlık hissi ile çırpını” şeklinde ifade etmiştir (Dakuklu 1968).

Toplumun kendi kültürel değerlerini öğrenmesi, yaşaması ve yaşatması bunları gelecek nesillere aktarması sonucunda kültür değerleri, her türlü baskıya rağmen yok olmayacak ve yaşayacaktır. Edebiyatçılar, edebi eserler vasıtasıyla kültürlerini ve değerlerini, sorunları ve çözümlerini, hayallerini ve isteklerini dile getirmekte ve yeni bir neslin, milletin kültürel genetik kodlarına göre yetişmesine hem öncülük hem de rehberlik etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Türkmen kültürünün en önemli miras taşıyıcılarından biri olan hoyratlar toplumdaki büyük küçük herkes için ders verici, iyiye sevk edici, hatırlatıcı, öğretici nasihatler de içermektedir. Evrensel nitelikteki değerlerin öğretilmesinde, yaşanmasında ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında hoyratlardan istifade edilebileceğini örnekler üzerinden göstermeye çalıştık. Hayatın her alanında ve her evresinde

toplumla iç içe olan nasihat konulu hoyratlar, güzel hasletlerin kazandırılmasında çok etkili bir yöntemdir. Çünkü hoyratlar canlı performansla sözü ve nasihatini direkt dinleyicisiyle, muhatabıyla buluşturmaktadır. Eğitim kurumları sadece bir diploma elde edilen bir yer olarak kabul edilemez, aynı zamanda iyi bir vatandaş ve daha iyi bir insan olmayı öğrendiğiniz bir platform olması hesabıyla hoyratların aktif olarak kullanılacağı yerlerdir (Khan ve Yıldız, 2020). Bu yönüyle şair, öğretmen, anne ve babalara hoyratlar vasıtasıyla toplumun eğitilmesinde, değerlerin öğretilmesi ve aktarılmasında büyük vazifeler düşmektedir. Ayrıca toplumun her yaştan bütün fertlerinin faydalı, doğru, dürüst, iyi ve güzel davranışlar sergileyebilmesi için toplumun eğitimi çok önemlidir. Belli mesuliyete haiz her eğitmen için topluma değer yargılarını kazandırmak aslı bir görevdir. Bu görev dinî, psikolojik, sosyolojik, edebî her yönden uygun metotlarla icra edilebilir.

Bu çalışmada bazı örnek hoyratlar nasihat unsuru açısından incelenmiştir. Hoyratların evrensel dili ve toplumu eğitici reformist yaklaşımları ile toplumdaki her bireyin değer yargılarının gelişmesinde önemli bir rolü vardır. Bu bağlamda hoyratların etkileyici, öğretici ve yönlendirici toplumsal gücü ile yadsınamaz bir kültürel edebî değer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir kültür mozağı olan, evrensel yaklaşımlarıyla her dönemde eğitici ve öğretici rolü bulunan hoyratların kuşaktan kuşağa aktarılması ve yaşatılması için kapsamlı ve kalıcı çalışmalar yapılmalıdır. Dünü, bugünü ve yarını birbirine bağlayan hoyratların sosyal ve kültürel bir zenginlik olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Kaynaklar

- Bayatlı, N. Y. (2009). Türk Halk Edebiyatında Manzum Atasözleri ve Irak Türkmenleri Arasında Atasözü İçerikli Hoyrat Örnekleri. *Diller Yüksekokulu Dergisi*, 24, 11-22
- Dakuklu, İ. (1970). *Irak Türkmenleri Dilleri Tarihleri ve Edebiyatları*, Erbil : Gamgin Kitabevi
- Dakuklu, M. (1968). Hoyratlarımız ve Azerbaycanlı Bir Eser. *Kardaşlık Dergisi*, 8(8-9), 30.
- Eker, S. (2008). *Türk Dili Tarihinde Bir Dilbilimsel Temas Bölgesi Olarak Diyarbakır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Diyarbakır I* (ed. Bahaeddin Yediyıldız, Kertsin Tomenendal), Ankara : Diyarbakır Valiliği.
- Eroğlu, C. (2009). Irak Türklerinin Kökeni. *Kardaşlık Dergisi*, (43), 30.
- Khan, N.U.S. ve Yıldız, Y. (2020). Impact of intangible characteristics of universities on student satisfaction. *Amazonia Investiga*, 9(26), 105-116.
- Mahdî, S. (2010). *Kerkük Hoyratları ve İcrası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Paşayev, G. (1998). *Irak Türkmen Folkloru*, İstanbul : Kerkük Vakfı Yayınevi.
- Pamukçu, E. (1991). *Kerkük Kıpçak beyliği ve Kerkük Tarihi* : Ankara.
- Rejioğlu, A. (1963). Şiir Toplumun Olmalıdır. *Kardaşlık Dergisi*, 3(1, 2), 38.
- Saatçi, Ö. (2012). Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Milli Duygular-I-. *Kardaşlık Dergisi*, 14(56), 36-39.
- Saatçi, Ö. (2014). Irak Türkleri Dil Çalışmaları Bibliyografisi. *Diyalektoloj Dergisi*, 8, 21-47.
- Saatçi, Ö. (2015). Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Yurt Sevgisi. *Kardaşlık Dergisi*, 67, 24-27
- Saatçi, S. (1996). *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, İstanbul : Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı
- Saatçi, S. (2003). *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, İstanbul : Ötüken Yayınları.
- Sarıkahya, K. (2006). *Irak Türkmen Edebiyatında Hoyratlar*, Erbil : Irak Türkmen Cephesi Kültür Müdürlüğü Yayınları
- Terzibaşı, A. (1973). Muçıla. *Kardaşlık Dergisi*, 13(5-6), 22-23.
- Terzibaşı, A. (1975). *Kerkük Hoyratları ve Manileri*, İstanbul : Ötüken Yayınevi.
- Tuzlu, S. M. (2014). Irak Türkmen Sözlü Halk EdebiyatındaHoyratın Edebi ve Musiki Yapısı. *CIU Cyprus International University Folklor Edebiyat*, 20(80), 221-244.
- Yıldız, Y. (2019). A Tiny Comment to Utilizing Religious Sources to Create Environment Friendly Citizens. *Asian Social Science*, 15(6), 101-105
- Yılmaz, F. (2020). Kerkük Türkmen Hoyratlarında Geçen Atasözü ve Deyimlerin Konuları Bakımından İncelenmesi. *Journal of Research in Turkic Languages*, 2(1), 75-88.

Sorumlu Yazar Bilgileri:

Yazar ismi: Fatih YILMAZ

Bölüm: Eski Türk Edebiyatı

Üniversite, ülke: Tishk International University, Irak

Email: fatih.yilmaz@tiu.edu.iq

Lütfen alıntılalımız: Shareef, M. A., & Yılmaz, F. (2020). Kerkük Hoyratlarında Nasihat Unsurlarının Değerlendirilmesi. *Journal of Research in Turkic Languages*, 2(2), 99-112. DOI: <https://doi.org/10.34099/jrtl.222>

Alındı: Mart 6, 2020 • Kabul: Temmuz 1, 2020